

Yıldız Social Science Review

Web site information: <https://yssr.yildiz.edu.tr>
DOI: 10.51803/yssr.897588

Orijinal Makale / Original Article

Moldova'da Sovyet Sonrası Ulus Kimlik İnşası: İdeolojik Yaklaşımlar

National Identity Building in Moldova in the Post-Soviet Era: Ideological Approaches

Ömer AKPINAR^{a*}

^aBağımsız Araştırmacı

^aIndependent Researcher

MAKALE BİLGİSİ

Makale Hakkında

Geliş tarihi: 15 Mart 2021

Kabul tarihi: 19 Temmuz 2021

Anahtar kelimeler:

Moldova, Moldovan, pan-Rumenistler, pan-Moldovanistler, sivil Moldovanistler.

ARTICLE INFO

Article history

Received: 15 March 2021

Accepted: 19 July 2021

Key words:

Moldova, Moldovan, pan-Rumenists, pan-Moldovanists, Civil Moldovanists.

ÖZ

Moldova Güney Doğu Avrupa'da yer alan eski bir Sovyet ülkesidir. Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından günümüze otuz yıl geçti. Moldova otuz yıl boyunca ulusal kimliğini inşa etmeye çalıştı. Bağımsızlık öncesi başlayan ulus kimlik tartışmaları bugün de devam etmektedir. Bu çalışmada Moldova'da ulus kimlik inşasına etki eden ideolojik yaklaşımlar incelenmiştir. Ulus kimlik inşası milliyetçilik ideolojisi üzerinden açıklanmıştır. Milliyetçilik ilkçiler, modernistler ve etno-sembolcüler olarak üç başlıkta toplanmıştır. Moldova'da ulus kimliğinin inşasına etki eden ideolojiler ise pan-Rumenistler, pan-Moldovanistler ve Sivil Moldovanistler olarak isimlendirilmiştir. Pan-Rumenistler ilkçilere yakın ve Moldova'da yaşayan insanların Rumen olduğunu iddia ederler. Pan-Moldovanistler Moldovan kimliğinin gerçek bir kimlik olduğunu belirtirler ve etno-sembolcülere yakındırlar. Sivil Moldovanistler ise modernistlere yakın bir ideolojiye sahipler ve alt kimliklere saygı duyularak herkesin Moldovan kimliğinde buluşması gerektiğini düşünürler.

Atıf için yazım şekli: Akpınar, Ö. (2021). Moldova'da Sovyet Sonrası Ulus Kimlik İnşası: İdeolojik Yaklaşımlar. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 23–35.

ABSTRACT

As a former Soviet state Moldova is located South Eastern Europe. Thirty years have passed since 1991, when it gained its independence. The national identity debates which started before independence continue today. In this study, the ideological approaches that affect the national identity building in Moldova have been examined. National identity building has been explained the nationalism. Nationalism is grouped under three headings as the primordialists, the modernists and the ethno-symbolists. The ideologies that influence the building of national identity in Moldova are named as pan-Romanianists, pan-Moldovanists and Civil Moldovanists. Pan-Romanianists claim that the people living in Moldova are Romanians, close to the primordialists. Pan-Moldovanists claim that the Moldovan identity is a real identity and they are close to the ethno-symbolists. Civil Moldovanists, on the other hand, think that everyone has to meet in the Moldovan identity while respecting the sub-identities. They close to the modernists.

Cite this article as: Akpınar, Ö. (2021). Moldova'da Sovyet Sonrası Ulus Kimlik İnşası: İdeolojik Yaklaşımlar. *Yıldız Social Science Review*, 7(1), 23–35.

*Sorumlu yazar / Corresponding author

*E-mail: omerakpnr25@gmail.com

Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Türkiye, tarafından yayınlandı.

Telif hakkı 2021, Yıldız Teknik Üniversitesi. Bu, CC BY-NC lisansı kapsamında açık erişimli bir makaledir. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

1. GİRİŞ

Moldova 26 Aralık 1991 yılında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmadan yaklaşık dört ay önce, 27 Ağustos 1991’de bağımsızlığını ilan etmiş bir devlettir. Bağımsızlık üzerinden 30 yıl geçti. Moldova 30 yıllık süre içerisinde milli veya ulusal bir kimlik inşa etmeye çalıştı. Moldovada ulus kimlik inşa edilirken birkaç baskın yaklaşım ön plana çıktı. Bu çalışmada Moldovada Sovyet sonrası ulus kimlik inşası sürecinde ortaya çıkan ideolojik yaklaşımlar tartışılmıştır. Ulus inşa sürecine etki eden ideolojiler milliyetçilik kuramıyla açıklanmıştır.

İdeoloji, mevcut iktidar ilişkileri sistemini korumayı, değiştirmeyi veya yıkmayı amaçlayan ve organize bir siyasi eylem için temel teşkil eden, az veya çok tutarlı fikirler bütünüdür (Heywood, 1997/2006, s. 47). Milliyetçilik ise tahayyül edilen toplumsal düzenin ulus devlet veya millet düzeyinde gerçekleştirilmesini amaç edinen düşünce biçimi olarak, son iki yüzyılın en önemli ideolojilerinden biri olmuştur. Milliyetçilik, her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimidir (Özkırımı, 2009, s. 15).

Ulus devletler çağında milliyetçilik zihinlere şekil verirken hayatı millet üzerinden inşa etmeye çalışır. Bu açıdan bakıldığında milliyetçilik ulus inşa eden bir ideolojidir. Moldova bağımsızlığını kazandıktan sonra Moldovan ulusunu inşa etmeye çalıştı. Moldovan kimliğinin inşası sürecinde birkaç milliyetçi akım etkili oldu. Bu akımlar pan-Rumenist, pan-Moldovanist ve Sivil Moldovanist olarak isimlendirilmektedir (Calus, 2016, s. 16). Moldovadaki milliyetçilik akımları bugün de ülke siyasetini belirlemektedir. Bu ideolojiler politik yapılar şeklinde örgütlenmişlerdir.

Çalışmada Moldovadaki milliyetçi ideolojiler Moldovan kimliği inşasındaki yaklaşımları ve farklılıkları üzerinden açıklanmıştır. İdeolojiler eliyle Sovyet sonrası oluşturulmaya çalışılan ulusal bilincin ve ulus kimliğin ortaya çıkmasına sebep olan veya engel olan etmenler; toplumsal yapılar, tarih, cari politik tartışmalar vd. üzerinden ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

2. MİLLİYETÇİLİK

Ulus kimlik tanımı veya ulus kimlik kavramı diğer kimlikler gibi toplum-birey ilişkisinin bir sonucudur ve ulus kimlik inşası ideoloji ile doğrudan ilişkilidir. Ulus kimlik ulus devletler çağının bir kavramıdır ve ulus devletin inşa ettiği “milli kimlik” kavramına karşılık gelir. Dolayısıyla ulus kimlik bilinçli olarak inşa edilen bir olgudur. Ulus veya milli kimlik inşası, ulus ve kimlik ortak düşüncesinin bir toplumda vücut bulma süreci ve sonucu olarak tasavvur edilebilir. Ulus, üyelerinin bir devlete sahip olduğunu dü-

şünen veya bir şekilde düşündürten, yani buna karşı özel bir sorumluluk taşıyan bir ya da birden fazla etnik gruptur (Baumann, 1999/2006, s. 36). Ayrıca ulus, modern devlet ile birlikte oluşan tarihsel bir kategori ve siyasal toplumsal örgütlenme biçimidir. Başka bir ifade ile ulus ile devlet kavramları ayrı düşünülemez (Gellner, 1983/2008, s. 26). Modern bir devlete sahip olduklarını düşünen bir ya da birden fazla etnik grup, vatandaşların ortak bir duyguyu paylaşmalarını sağlayacak olan düşünceyi veya kimliği hem üretmek hem de yaşatmak zorundadırlar. Üretilen ortak kimlik ulus kimliktir ve ulus kimlik devlet tarafından sürekli yeniden üretilen bir olgudur. Bu olguyu anlamlı kılan ideoloji ise milliyetçiliktir.

Milliyetçiliğin ortaya çıkışı 18’inci yüzyılın yarısından sonraya kadar götürülebilir. Son iki yüzyılda dünyanın en etkili ideolojisi olan milliyetçilik Anthony Giddens’a (1985/2008, s. 166) göre siyasal bir düzen içinde yer alan bireylerin ortak bir geçmişe ve kültüre sahip olduklarını vurgulayan sembeler ve inançlar sepetine duydukları psikolojik bir bağlılık duygusudur. Milliyetçilik toplumun aynı siyasal otoriteye aidiyet duyarak homojenleştirilmesi ile siyasal ve ulusal sınırları birbiriyle uyumlu kılmayı hedefleyen bir güçtür ve politik bir ilkedir (Gellner, 1983/2008, s. 1).

Milliyetçilik modern toplumlara has özelliklerle yakından ilişkilidir ve devlet ile toplum arasında var olduğu savunulan ayrımı kapatmayı hedefler (Boztemur, 2006, s. 166). Slavoj Zizek (2004/2012, s. 220) ise milliyetçiliği toplumsal farklılıkların ideal bir biçimde homojenleştirilmesi olarak görür ve demokrasinin öznesi olan yurttaş üretiminin aracı olarak tanımlar. Zizek’e göre milliyetçilik toplumsal keyfin ete kemiğe bürünmüş halini temsil eder. Bu keyfilik “öteki” üzerinden kendini inşa eden ve tanımlayan “beni” tekleştirilen bir görünüme sahiptir.

Milliyetçilik terimi kültürel, politik, psikolojik ve toplumsal geniş bir olgular dizisine gönderme yapan oldukça farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Milliyetçilik terimi, zaman zaman ulus devletin şekillenme ve devam etme sürecine; zaman zaman belirli bir ulusal toplulukla tanımlanmaya veya psikolojik duygulanmaya; zaman zaman bir ulusla bütünleşen sembolizm, dil ve kültürle gurur duymaya göndermelerde bulunur. Tanım olarak milliyetçilik; geçmişte ve gelecekte var olan bir ulusun devamlılığına ve üyesini bir ulusa bağlayan ahlaki önemi olan düşünceye odaklanan politik bir ideolojidir (Moore, 1985/2016, s. 956).

Moore’un “geçmişte ve gelecekte var olan bir ulusun devamlılığı” vurgusu, Zizek’in “demokrasinin öznesi” olan “yurttaş üretimi” ve diğer bakış açıları, milliyetçiliğin ulus yaratan bir ideoloji olduğunu ifade eder. Diğer yandan milliyetçiliğin yıkıcı bir ideoloji olduğunu iddia eden yaklaşımlar da mevcuttur. Synder milliyetçiliği birleştirici, dağıtıcı, saldırgan ve modern milliyetçilikler olarak sınıflandırmıştır. Hayes ise hümanist, geleneksel, jakoben, libe-

ral, birleştirici ve iktisadi milliyetçilikler olarak tasnif eder (Uzun, 2003, ss. 140-141).

Plamenatz'a göre iki tip milliyetçilik vardır. Bunlar "Batı tipi" ve "Doğu tipi" milliyetçiliktir ve bu milliyetçilikler sık sık siyasal bir şekle bürünmekle birlikte, kültürel bir olgudurlar. Batı tipi milliyetçilik Batı Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçiliktir. Doğu Avrupa, Afrika, Asya, ve Latin Amerika'da görülen milliyetçilik ise doğu tipi milliyetçiliktir. Doğu tipi milliyetçiliğin temel özelliği Batı'nın egemenliğine karşı direnememeleridir. Bu ülkelerde kendini gösteren milliyetçiliğin temelinde bir taraftan Batılı kurumları taklit etmeleri, diğer taraftan da Batı'nın sömürgeleştirme girişimlerine karşı bağımsızlık mücadelesi vermeleri, yani Batı emperyalizmine karşı çıkmaları vardır. Bir taraftan geçmişe ait olan ve ulusal kimliğin bir parçası olarak görülen bazı değerlere vurgu yapılırken, diğer taraftan da halka Batılı değerler benimsetilmeye çalışılmaktadır (Akıncı, 2014, s. 136).

Doğu ve Batı tipi milliyetçiliğin "yayılmacı milliyetçiliğe" bir cevap olduğu düşünülebilir. Yayılmacı milliyetçilik anlayışı, milliyetçilikten alınan yetki ile sahip olduğundan daha geniş alanlara ulaşmanın amaçlandığı bir milliyetçilik türüdür. Yani milletin değerlerini, başka tüm değer ve çıkarlardan üstün gören bakış açısı yayılmacı milliyetçilikte agresif ve militarist unsurlarla bezenerek yorumlanmaktadır. Bu nedenle, çoğu zaman şovenizm ile kendini görünür kılmaktadır (Hroch, 1985, s. 65). Yayılmacı milliyetçilik sadece topraklar üzerinde genişlemeyi amaçlayan bir anlayış değildir. Aynı zamanda, üstün olduğu düşünülen kültürün de yayılması bu tür milliyetçiliğin hedeflerindedir. Kimi zaman coğrafi genişleme, kimi zaman ise milletin ortak değerlerini öteki milletlere benimsetme ve hatta empoze etme işlevi görmektedir (Carr, 1945/1999, ss. 8-29).

Milliyetçilik literatüründe "muhafazakâr milliyetçilikten" bahsetmek mümkün. Muhafazakâr milliyetçilikte olmazsa olmaz şart yurtseverliktir ve yurtseverlik yaşanan devletin sınırları içinde var olan düzenin tüm unsurlarını koruma eğilimini içermektedir. Bu unsurların başında millet gelmektedir. Millet, modernliğin en üst simgesel değeridir ve ancak din ile denk tutulabilecek, neredeyse kutsal bir karakteri vardır. Millet dinin modern, dünyevi ikamesi ya da en kuvvetli müttefiki haline gelmiştir (Ilobera, 1994/2007, s. xii). Dolayısıyla muhafazakâr milliyetçiler, modern devlet yapılanmasında seküler unsurlar çoğaldıkça, doğan boşluklardaki duygu aktarımını millete yöneltmektedirler. Milletin ortak değerlerini korumak milletin öncelikli amacı haline gelmektedir (Üzümlü Mermer, 2019, s. 330).

Muhafazakâr milliyetçiliğin dini ikame eden millet anlayışına benzer şekilde, devleti fetişize eden "devlet milliyetçiliği" tanımı yapılmaktadır. Devlet milliyetçiliğinin karşısında ise milleti merkeze koyan "millet milliyetçiliği" konumlandırılmaktadır (Akıncı, 2014, s. 136). Devlet mil-

liyetçiliğinde devlet milletten bağımsız addedilmektedir. Millet devletin kuludur. Milletin varlığı devletin varlığına bağlıdır. Dolayısıyla bu yaklaşım devletin millete yön vermesini, onu kendi amaçları doğrultusunda şekillendirmesi ve gerek gördüğünde de onu terbiye etmesini bir zorunluluk olarak görmektedir. Devletçi milliyetçilik elitist bir karaktere sahiptir. Bu bağlamda merkezin çevreyi kontrol etmesi gerektiği fikri benimsenmektedir. Demokrasi fikri ile devletçi milliyetçilik anlayışı birbirlerine tezat oluşturur. Demokraside söz konusu olan millet ile devlet arasında bir sözleşme yapılmış olduğu ve bu bağlamda devletin millete karşı sorumlulukları ve yerine getirmesi gereken görevlerinin olduğu yolundaki yaklaşıma (kurama) devletçi milliyetçilik sıcak bakmaz. Devletçi milliyetçilikte, yönetimi ele geçirmiş olan elit tabaka, millet üzerinde tasarruf yetkisine sahip olduklarını düşünmektedirler. Demokrasi ile devletçi milliyetçilik kendi oligarşik yönetimlerini meşrulaştırma yoluna gitmektedirler. Görünüşte millet yüceltilmektedir ama bu yüceltmeye dikkatli bakıldığında, yüceltilenin aslında devlet olduğu görülmektedir (Akıncı, 2014, ss. 136-137).

Milletçi milliyetçilik anlayışında ise millet merkezi bir yere sahiptir. Millet ile devlet birbirlerini karşılıklı olarak inşa ederler. Devlet varlığının kaynağını kendi doğasında değil, millette aramalıdır. Devlet, milletçi milliyetçilikte milletin beklentilerinin tersi harekette bulunmaz, kendini milletin hizmetçisi olarak görür. Toplum Sözleşmesi kuramını benimsemektedir. Bu yaklaşım demokrasiyi içselleştirmiştir. Elitlerin tahakkümünü kabul etmez. Devlet baba anlayışına yer yoktur. Hem demokratik hem de özgürlükçü bir karaktere sahiptir. Bu tür bir milliyetçiliğin hürriyetçi olma özelliği kendi milletin fertlerine dönük olarak kusursuz işlerken, diğer etnik kökenden insanlara ve milletlere yaklaşım aynı çerçevede gerçekleşmez (Akıncı, 2014, s. 137).

Yukarıda belirttiği gibi literatürde milliyetçilikle ilgili pek çok sınıflandırma yapılmıştır. Yapılan tüm sınıflandırmalar anlamlı olmakla birlikte milliyetçilik genel olarak üç temel kategoride ele alınabilir. Bunlardan birincisi "ilkçi", ikincisi "modernist" ve üçüncüsü ise "etno-sembolcü" yaklaşımıdır (Özkırımlı, 2009, s. 77).

Milliyetçilik kuramı ilkçi (primordialist) yaklaşımla başlamaktadır. Esasında ilkçilik milliyetçilik kuramından daha çok bir bakış açısı; bu bakış açısına göre bir terim veya kabaca "milletleri doğal ya da eskiçağlardan beri var olan yapılar" olarak görenleri nitelendirmek için kullanılmaktadır (Özkırımlı, 2009, s. 82). İlkçi kurama göre, etnik kimlikler ve onu oluşturan din, dil, kan bağı gibi nesnel unsurlar verilidirler ve kuşaktan kuşağa fazla değişikliğe uğramadan aktarılmaktadırlar. İlkçiler ayrıca, etnik ve milli kültürü meydana getiren öğelerin, her şeyden önce var olduğunu ve hiçbir şeyden türemediğini iddia etmektedirler. Onların bu düşüncesi, kaçınılmaz olarak etnik bağlılıklara mistik bir hava vermektedir (Smith,

1991/1994, s. 130). İlkçi kuramın uç bir yorumunda ise insanların konuşma, görme ya da koklama duyuları gibi bir etnik kimliğe de sahip olduğu savunulmaktadır. Milletler doğal sınırlara nasıl sahiplerse aynı şekilde doğada kendilerine özgü bir kökene ve mekâna, özel bir karaktere, misyona ve kadere de sahiptir. Bu bakış açısına göre, etnisitelerle milletler arasında bir ayırım yapılamaz (Smith, 1995/2002, s. 29).

İlkçi açıklamaları benimseyen araştırmacılar üç ayrı bakış açısına sahiptirler. Bunlar “doğalcı”, “biyolojik” ve “kültürel” olarak isimlendirilmektedir (Kerestecioğlu, 2001, s. 138). Doğalcı olarak isimlendirilen birinci bakış açısı ilkçiliğin en aşırı versiyonu sayılabilir. Bu görüşe göre etnik kimlik cinsiyet kadar doğal bir parçamızdır. İnsanlığın farklı etnik gruplara ayrılması doğal düzenin bir gereğidir ve bu gruplar kendilerinden olmayı dışlama eğilimi taşırlar. Onlara göre milletin belirli bir kökeni, kişiliği, misyonu ve kaderi vardır. İlkçi yaklaşımı savunan yazarlara göre milliyetçilik her dönemde insanlığın temel niteliğidir. Milletlere Orta Çağ'da, hatta antik çağlarda bile rastlamak mümkündür. Değişen tek şey milletlerin büründükleri biçimdir; “milli öz” aynı kalır. Bu görüşü savunan yazarlara göre millet ortak bir kültürü, tarihi, dili ve toprağı paylaşan insanların oluşturduğu topluluktur. Milletlerin hayatında, tarihin ayak oyunlarından kaynaklanan gerileme dönemleri olabileceğini kabul ederler. Ancak kötü talih milli özü yok edemez. Yapılması gereken milletlerin uyandırılması, milliyetçilik ateşinin yeniden yakılmasıdır. Minogue bu görüşü anlatmak için “uyuyan güzel” benzetmesini kullanır. Millet, uyuyan prensistir, milliyetçilerse öpücüğüyle prensesi uyandıracak olan prens (Kerestecioğlu, 2001, s. 138). İlkçilerin benimsediği ikinci yaklaşım biyolojik yaklaşımdır. Söz konusu yaklaşım etnik bağlılıkların kökenlerini genetik özelliklerde ve içgüdülerde arar. Sosyo-biyolojik kuramların temelinde üreme çoğalma kavramı yatar. Üremedeki başarı olasılığını artırma arzusu insanları yakınlarına ve hısımlara yönlendirir çünkü onları tanır ve bilir. Bilme eylemi ise kültürelidir (Smith, 2003, s. 32). İlkçilerin belirlediği son yaklaşım ise kültürel yaklaşımdır. Kültürel yaklaşıma göre ilk olma niteliği taşıyan, birincil bağlılıklar verilidir, her şeyden önce vardır, hiçbir şeyden türememiştir. Söz konusu bağlılıklar doğal, hatta tinseldir; toplumsal kaynakları yoktur. Kökenleri kestirilemeyecek kadar uzun bir geçmişleri vardır (Akıncı, 2014, s. 141).

Modernist yaklaşımı benimseyen çalışmaların ortak paydasını milletler ve milliyetçiliğin modern çağa, yani son birkaç yüzyıla ait yapılar olduğu görüşü oluşturur. Bazı tarihçiler milliyetçiliğin kimlik, birlik, özgünlük, saygınlık, anavatan ya da siyasi iktidarla; diğer bir ifadeyle modern devletteki siyasi amaçları koruyan herhangi bir şeyle ilişkili olduğunu dile getirmektedirler. Bazılarına göre ise milliyetçilik, sadece siyasi hedeflere ulaşmak için bir araçtır ve bu bağlamda da yalnızca modern koşullarda ortaya çıkabilmektedir (Smith, 2003, s. 83).

Eric J. Hobsbawm milletleri ve milliyetçiliği bir toplumsal mühendislik ürünü olarak görür. Bu süreçte araştırılması ve aydınlatılması gereken en önemli olgu icat edilmiş geleneklerdir. İcat edilmiş gelenekten kastedilen törensel ya da sembolik bir nitelik taşıyan ve açıkça ya da örtülü bir şekilde kabul edilmiş kuralları olan bir dizi alışkanlık ve uygulamalardır (Hobsbawm & Ranger, 1983/2006, ss. 1-7). Benedict Anderson'a göre millet hayal edilmiş siyasi bir topluluktur. Millet hem sınırlı, hem de egemen olacak şekilde hayal edilmiş bir topluluk. Hayal edilmiştir; çünkü en küçük milletin üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla karşılaşmayacak, hatta onlardan söz edildiğini duymayacaktır ama yine de bireylerin her birinin kafasında birlikliliklerinin hayalinde yaşamaya devam edeceklerdir. Sınırlıdır; çünkü en büyük milletin bile belirli, ötesinde başka milletlerin yaşadığı sınırları vardır. Egemendir; çünkü kavram Aydınlanma Felsefesi ve devrimlerin, güçlerini Tanrı'dan alan hanedanların meşruiyetini yerle bir ettiği bir çağda doğmuştur. Bu nedenle özgürlük hayalleri kuran milletler, Tanrı'ya bağlı olacaklarsa bile bunun doğrudan, aracısız bir bağlılık olmasını yeğlemişlerdir. Bir topluluk olarak hayal edilmiştir; çünkü gerçekte içerdiği eşitsizlik ve sömürü ne boyutta olursa olsun, millet derin bir yoldaşlık, kardeşlik olarak algılanır. İnsanların her tür fedakârlıkta bulunmalarını, hatta milletleri uğruna canlarını vermelerini sağlayan da işte bu kardeşlik duygusudur (Anderson, 1983/1995, ss. 20-21).

Milliyetçilik modern çağa ait bir olgu olduğundan ancak milliyetçilik çağında milletlerin varlığından söz edilebilir. Milliyetçilik, milletleri meydana getirebilir fakat milletler milliyetçiliği ortaya çıkaramaz (Akıncı, 2014, s. 149). Gellner'e göre milletlerin tanrı vergisi doğal bir olgu olduğu yönündeki ilkçilerin görüşü doğru değildir. Sanayileşme sürecinin bir ürünü olarak milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Milliyetçiliğin amacı siyasi yapı ile milli yapıyı uyumlu hale getirmektir. Toplumsal yapı homojen ve standartlaştırılmış bir yüksek kültürün gerekliliğini ortaya koyduğu durumlarda milliyetçilik ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle milliyetçiliğin bir kültürel proje olduğu söylenebilir. Yapılan, oluşturulan bir üst kültürün farklı alt kültürlerle sahip olan topluma zorla kabul ettirilmesini sağlamaktan başka bir şey değildir (Gellner, 1983/2008, s. 107).

Etno-sembolcülük milletlerin oluşumundaki öznel unsurlara, milliyetçiliğin ayırt edici özelliğine, etkisine ve etnisitelerin mevcudiyetlerini devam edip etmediklerine odaklanır. Bunu yaparak etnik kökenin ve milliyetçiliğin iç dünyasına nüfuz etmeye ve onları anlamaya çalışmaktadır (Ertan & Örs, 2018, s. 78). Milliyetçilik çözümlenmeleri büyük ölçüde benzerlik gösteren etno-sembolcü düşünelere göre milletlerin gelişim süreci, etnik geçmişleri de göz önünde bulundurularak, geniş bir zaman dilimi içinde ele alınmalıdır. Çünkü bugünün milletleri modern öncesi dönemin etnik topluluklarının devamıdır ve etnik kültürlerin gölgesi altında şekillenmektedir. Etnik kimlikler, dü-

şünüldüğünden daha dayanıklıdır; tarihin kurduğu tüm tuzaklara (göçler, istilalar, etnik gruplar arası evlilikler) karşın özlerini yüzyıllar boyu korurlar. Modern dönemin milletleri, yıllanmış etnik kültürlerin gölgesi altında şekillenir. Geçmişten gelen mitler, semboller, töreler bugünün milliyetçiliklerinin içeriğini belirler, söylemlerin ana dolgu maddesini oluşturur. Etno-sembolcüler, milliyetçiliğin modern çağın ürünü olduğunu kabul ederek ilkçilerden ayrılırlar (Selçuk, 2012, s. 119).

Anthony D. Smith'e göre etnisitede kolektif bir ad, ortak soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da birden fazla unsur, özel bir "yurt" ile bağ, nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu vardır. Ulus devletlerin büyük çoğunluğu egemen bir etnik grubun çevresinde oluşur. Etnik gruplar milliyete değişik yollardan evrilirler. Smith'in idari devrim adını verdiği bir dizi gelişme sayesinde devlet, kolektif kimliği toplumun geneline yayar. Bu gelişmeler arasında en önemlileri vatandaşlık haklarının daha fazla sayıda insana tanınması, devletin en ücra köşelerini bile merkeze ve birbirine bağlayan altyapının oluşturulması, vergi toplama ve askere almaktır. İdari devrimi, ekonomi ve kültür alanlarında yaşanan devrimler tamamlamaktadır. Ekonomideki en büyük değişim piyasa ekonomisine geçilmesi ve kapitalizmin yayılmasıdır. Kültürel alandaki en önemli gelişme dini otoritenin gerilemesidir. Bunda Reform hareketinin büyük etkisi olmuştur. Reformla birlikte dinden bağımsız eğitim alma olanağı doğmuş, üniversiteye gitme oranları artmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak da popüler iletişimde gözle görülür ilerleme sağlanmış, roman, gazete gibi kültürel ürünlerin sayısı ve çeşidinde patlama yaşanmıştır. Bu süreçte en etkin toplumsal sınıflarsa aydınlar ve entelijansiyadır. İkinci millet oluşu ise yerli olanın seferber edilmesidir. Bu modelde esas unsur dindir. Bu tür topluluklarda din, bir yaşam biçimidir; seçilmişlik mitleri, kutsal kitaplar, din adamlarına duyulan saygı ve bunların beslediği gelenekler toplulukların devamlılığını sağlayan unsurlardır. Ancak etnik topluluktan millete geçiş aşamasına gelindiğinde sorunlar da başlamaktadır. En temel sorunsal dinle etnik kimlik arasındaki sıkı bağıdır. Örgütlü din pek çok etnik grup tarafından paylaşılan bir öğedir ve ayırt edici bir nitelik oluşturmamaktadır. Ayrıca dini kültür, hak ve ödevlere, dolayısıyla vatandaşlık kavramına dayalı bir millet yaratılmasını çoğu zaman zorlaştırır. Çözüm, inananlar topluluğundan tarihsel kültür topluluğuna geçişi sağlamakta yatmaktadır. Bu koşullar altında en büyük görev yine aydınlara düşmektedir. Aydınlar genelde üç tür tepki verirler: Bilinçli olarak geleneklere geri dönme (gelenekçilik); Batılı modellerle bütünleşme (özümseme

ya da modernleşme); gelenekle Batılı modeller arasında bir senteze ulaşma ve altın çağda sahip olduğu düşünülen saf, katıksız topluluğu canlandırma (Smith, 2013, ss. 12-30).

Milliyetçilikte temel kategori olarak alınan ilkçiler, modernistler ve etno-sembolcüler mutlak bir tutum içinde değildirler. Aynı grupta yer alan yazarlar dahi gerek millet tanımında olsun, gerekse milletin ortaya çıkışında olsun farklı düşünebilmektedirler. Yine de pek çok kuramcının ittifak ettiği düşünce milliyetçiliğin bir ideoloji olarak milleti (ulus) inşa ettiğidir.

Moldova bağımsızlığını elde ettiği günden beri Moldova ulusunu inşa etmeye çalışmaktadır. Ulus inşası bir kimlik inşa sürecidir. Bu bağlamda Moldovada Moldovan ve/veya Rumen ulus kimliğini inşa etmeye çalışan ideolojiler mevcuttur ve bu ideolojiler rekabet halindedir. Bu rekabet bazen kanlı çatışmaların çıkmasına bile sebebiyet vermektedir. Günümüzde devam eden donmuş çatışma bölgeleri ve siyasi gerilim noktaları Moldovadaki milliyetçi ideolojilerin ürünüdür. Moldovadaki milliyetçi ideolojilere başlamadan önce ülke hakkında genel bilgi vermek faydalı olacaktır.

3. MOLDOVA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Moldova 33.851 kilometre kare yüzölçümü ve yaklaşık 4.250.000 nüfusu olan; batıda Romanya, doğu ve güneyde Ukrayna ile sınır bir Güney Doğu Avrupa ülkesidir¹. Ülke anayasal üniter bir cumhuriyettir. Ülke iki bölgeden oluşmaktadır: Besarabya ve Transdinyester. Prut ve Dinyester Nehirleri arasında kalan kısmı Besarabya; Dinyester Nehri'nin Ukrayna'ya kalan kısmı ise Transdinyester'dir. Moldova Ankara Büyükelçiliği resmi internet sitesine göre (20.11.2018) ülke Tuna Nehri'nden geçerek Karadenize ulaşılabilen 200 metrelik sahile sahiptir. Bu sahile ulaşım hakkı 1999 yılında Ukrayna ile yapılan sınır antlaşması çerçevesinde elde edilmiştir (King, 2000, s. xxvii).

Moldova çok etnili, çok dilli bir toplumsal yapıya sahiptir. Din büyük oranda Ortodoks Hristiyan olmasına rağmen çok farklı mezhepler mevcuttur. Ülkede 2014 yılında kapsamlı bir nüfus araştırması yapılmıştır. 2014 yılı verilerine göre "hangi dine mensupsun?" sorusuna cevap veren 2.611.759 kişinin %93,25'i dinini Ortodoks Hristiyan olarak tanımlamıştır (Statistica Moldovei, 2014). Nüfusun yaklaşık yarısı kırsal kesimde yaşamaktadır. Ekonomi genel olarak tarıma dayanır. Dünya Bankası verilerine göre kişi başı milli gelir yaklaşık 3.500 dolardır (World Bank, 2021).

Dimitri Kantemir'in (Dimitrie Cantemir²) anlatısına göre; 1300'lü yıllarda Dragoş adında bir Rumen prensi

¹ Moldova İstatistik Bürosu 2001 yılı itibari ile Transdinyester bölgesini istatistiklerine dahil etmemektedir. Bu sebeple verilen nüfus yaklaşık değerdir.

² Boğdan Voyvodası Constantin Kantemir'in oğlu Dimitri Kantemir 14 yaşında eski bir Roma geleneğinin devamı olan ve Osmanlı tarafından da uygulanan sarayda rehlin tutulma pratiğine istinaden İstanbul'a gelmiş, 1688-1710 yılları arasında aralıklarla yirmi yıl rehin kalmıştır. Enderun eğitimi alan Kantemir Doğu ve Batı dillerini çok iyi öğrenmiş zamanının en entelektüel kişisi olmuştur. Türk müziğine de çok büyük katkıları olan Kantemir Kitab-ı Eđvar isimli bir müzik kitabı yazmıştır. 1710 yılında Boğdan Voyvodası olarak atanmış, fakat bağımsızlık peşinde koşarak Rus Çarı 1. Petro ile ittifak yapmıştır. 1711'de Prut Savaşı mağlubiyeti üzerine 4000 adamıyla Rusya'ya iltica etmiş ve ömrünün geri kalan kısmını burada geçirmiştir. Latince olarak yazdığı Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü kitabı yüz yıl aşkın Batı ülkelerinde Osmanlı hakkındaki tek eser olarak kullanılmış ve tüm dillere çevrilmiştir. Matbaayı Türkiye'de ilk kuranın İbrahim Mütefferika değil Kantemir olduğu iddia edilir (Eker, 2012).

(voyvoda) Karpat Dağları'nın batısından ormanlık, ağaçlık bölgeye avlanmaya gelir. Prens ve askerleri bir dağ akarsuyunun (bugün Romanya sınırları içinde kalan Moldova Irmağı) kenarındayken, bir yaban Avrupa bizonu (yaban öküzü) çıkar gelir. Dragoş av köpeklerini bizonun üzerine salar. Hayvanlar arasında meydana gelen kavgada Prens'in Molda isimli en sevdiği köpeği boynuz darbeleriyle yaralır ve nehre düşüp boğulur. Üzüntüden kendinden geçen prens av köpeklerinin onuruna akarsuyun adını Moldova koyar ve kurduğu yeni prenslik Moldova toprakları olarak isimlendirilir. Prens, Avrupa bizonu başını prensliğinin amblemi olarak kullanır. Bugünkü Moldova Bayrağı'ndaki ve devlet armasındaki bizon başı kurulan ilk Moldova Prenslığı'nden gelmektedir (King, 2000, s. 13).

Osmanlı toponomisiyle Boğdan olarak bilinen Moldova, 15'inci yüzyılda Stefan cel Mare'nin (1457–1504) liderliğinde bir süreliğine de olsa bağımsızlıklarını kazanmayı başardı ama daha sonraki dönemlerde Osmanlı yönetimini kabul etmek zorunda kaldı. Moldova genel itibarıyla 1538'den 1812'ye kadar Osmanlı idaresinde kaldı (Bruchis, 1996/1997, ss. 7-10). 1806 yılında Rusya Eflak Prenslığı'nin Besarabya kısmını istila etti. 1806-1812 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan 1812 tarihli Bükreş Antlaşması ile Moldova Rus yönetimi altına girdi (King, 2000, ss. 21- 23).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ile yaptığı anlaşmayı dayanak gösteren Romanya 1918 yılında Besarabya bölgesini işgal etti. Savaş sonunda Transilvanya, Bukovina ve Banat-Temeşvar bölgesinin büyük bir bölümü ile birlikte Moldova da Romanya'nın idaresi altına girdi (Rezun, 1992, ss. 41-42). Bunun üzerine Bolşevik Rusya ile Romanya çatışması yaşandı. Bu esnada Besarabya'da siyasi kontrolü ele geçiren Ülke Konseyi 5 Şubat 1918 yılında Moldova'nın bağımsızlığını ilan etti. 9 Aralık 1918 yılına gelindiğinde Ülke Konseyi Romanya ile koşulsuz birleşme kararı aldı ve bu kabul konseyde büyük bir coşku ile "Yaşasın Romanya ile birlik (Trăiască Unirea cu România!)" sloganlarıyla karşılandı (Vahl & Emerson, s. 4).

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Sovyetler Birliği Ağustos 1939'da Hitler Almanya'sı ile Ribbentrop-Molotov Paktı'nı imzaladı. Bu antlaşmanın gizli maddelerinden biri Moldova'yla ilgiliydi ve bu maddeye istinaden SSCB 1940'da Moldova'yı işgal etti. 1924'te kurulan Moldova Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin (MOSSC) bir bölümü ve Besarabya olarak bilinen Doğu Moldova birleştirilerek SSCB'ye bağlı Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (MSSC) kuruldu (Ağustos 1940). SSCB'ye bağlı olan MSSC, 27 Ağustos 1991 yılındaki bağımsızlık ilanına kadar varlığını sürdürdü (Rezun, 1992, ss. 41-42).

Moldova'nın tarihine bakıldığında üç önemli gücün etkisinin büyük olduğu görülür. İlk olarak Osmanlı İmparatorluğu 1812 yılına kadar Moldova'nın kontrolünü

elinde tutmuştur. 1812 Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Besarabyadaki kontrolünü kaybetmiştir. Osmanlı'dan sonra bölgede Romanya ve Rusya'nın nüfuz ve güç çatışması başlamıştır. Romanya Krallığı, Çar Rusya'sı ve SSCB modern döneme ait güçlerdir ve bu sebeple bugünkü politik tartışmalarda bu iki gücün etkisi devam etmektedir. Moldovada ulus kimlik inşasına etki eden ideolojiler tartışmalarını Rus ve Rumen etkisi üzerinden sürdürmektedirler.

4. MOLDOVA'DA ULUS KİMLİK İNŞASI

Moldovada ulus kimlik inşasında farklı ideolojiler rekabet halindedir. Moldova Cumhuriyeti'nin kurulmasında etkili olan pan-Rumenist milliyetçilik ideolojisi bağımsızlık sonrası dönemde ortaya çıkan diğer ideolojik yaklaşımlarla birlikte varlığını sürdürmektedir. Moldovada ulus kimlik inşası esas sorununu millet veya ulus tanımında yaşamaktadır. Temel soru şudur: Moldovadaki insanlar, Besarabya olarak isimlendirilen Prut ve Dinyester nehirleri arasında kalan coğrafi bölgedeki Rumenler mi, yoksa müstakil bir millet olan Moldovanlar mı?

Moldovada ulus kimlik inşasındaki temel yaklaşımlarda üç farklı ideoloji baskındır. Bunlar pan-Rumenistler, pan-Moldovanistler ve Sivil Moldovanistler'dir. Pan-Rumenistler Moldovan kimliğini gerçek kimlik saymazlarken pan-Moldovanistler ve Sivil Moldovanistler Moldovan kimliğinin gerçek bir kimlik olduğunu ve Besarabyada yaşayan insanları anlattığını iddia ederler (Calus, 2016, s. 16).

4.1. İki (Buçuk) Kimlikli Millet: Moldovan mı Rumen mi?

Milliyetçilik ideolojisi olmadan millet kurmak imkansızdır. Kitleleri mobilize etmenin en etkili aracı milliyetçiliktir. Moldova bir devlet olarak rakip ideolojilerin tartışmaları arasında ulus inşasını gerçekleştirmektedir. Moldova'nın milliyetçilik ideolojisindeki sorunu düşünce yapısının Romanya ve Rusya tarafından çevrelenmiş olmasıdır. Dil, tarih, etnik, hanedana bağlılık gibi pek çok farklı tanımlamalar, milliyetçilik konusunda farklı ideolojilerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Lilian, 2015, s. 202).

Moldova'nın Romanya ve Rusya'yla olan tarihi bağı bizleri Moldovanlar içinde iki farklı baskın kimlik tartışmasına götürmektedir: pan-Rumenistler ve Moldovanistler³. Pan-Rumenistler Moldovan kimliği yerine Rumen kimliğini tercih ederlerken, Moldovanistler Moldovan kimliğinin gerçek bir kimlik olduğunu iddia ederler (Calus, 2016, s. 16).

Moldovada yaşayan insanların Rumen mi yoksa müstakil bir milli kimliğe sahip Moldovan mı oldukları "iki buçuk kimlik" ifadesiyle açıklanmaktadır (Calus, 2016, s. 16). Moldovanistler Moldovanları Tarihi Moldova Prenslığının mirasçısı kabul ederlerken Pan-Rumenistler,

³ Literatürde "pan-Romanianism ve Moldovanism" olarak geçen kelimeler pan-Rumenistler ve Moldovanistler olarak kullanılmıştır.

Moldovanist düşüncüyü savunanların aksine, Moldova'yı Romanya'nın tarihi bir parçası sayarlar. Pan-Rumenistler Moldova'da oluşmuş bir kimlik bilincini inkâr etmemekle birlikte tarih, kültür vd. unsurlar dikkate alındığında Moldova'nın tıpkı Eflak (Wallahia) ve Erdel (Transylvanian) gibi Rumen bölgesel kimliğinin bir parçası olduğunu iddia ederler. Onlara göre 1812 yılında adaletsiz bir biçimde Moldova Prensiğinden koparılan Besarabya bugün dahi anavatandan (Romanya) ayrı kalmayı sürdürmektedir. Öyleyse tarihi bir gerçeklik ve zorunluluk olarak Romanya ile Moldova'nın birleşmesi şarttır. Böylece ikinci kez Büyük Romanya kurulmuş olacaktır. 1918'deki Romanya ve Moldova'nın birleşmesi Büyük Romanya'nın gerçekleşmiş halidir. Moldovan kültürü, sanatı, literatürü kesinlikle Rumen kültüründen ayıramaz. Bununla birlikte pan-Rumenistlere göre Moldovanca diye bir dil yoktur ve Moldovanca denilen dil Rumence'nin bir aksanından ibarettir. Pan-Rumenistler, iddia ettikleri kimlik modelinin doğanın gereği olduğunu söylerler. Moldova'da yaşayan etnik ve dilsel azınlıklar bu doğal duruma göre asimile edilmeli ve tek bir Rumen kimliği altında birlik sağlanmalıdır. Pan-Rumenistler azınlıklar ile birlikte yaşamaya karşı değiller ancak öncelik üst ve baskın kimlik olan Rumen kimliğidir. Çünkü yerleşik nüfus olan ve bugün Moldovan denilen Rumenler, ülkenin esas sahipleri olarak politik taleplerini bir an önce uygulamak için harekete geçmelidirler. Aksi takdirde Romanya'dan uzak kalan Moldova mevcut devletini ve kimliğini kaybedecektir (Calus, 2016, ss. 16-17).

Pan-Rumenistlerin homojen yapısının tersine Moldovanistler iki farklı fikir yapısına sahiptirler. Moldovanistlerden birinci grup (pan-Moldovanist), Moldovan kimliğinin Rumen kimliğinden farklı bir kimlik olduğunu iddia eder. Onlara göre Besarabya Moldovanların ana vatanıdır ve Moldovan kimliği SSCB zamanında Rusya'nın Besarabya üzerindeki egemenliği sayesinde oluşmuştur. Pan-Rumenistlerin aksine bu grupta bulunan Moldovanistler Çarlık Rusya'sı sayesinde Rumenleşmeden kurtulduklarını iddia ederler. Romanya ile 1918 yılında gerçekleşen birleşmeyi Moldova Prensiği'nin Büyük Romanya Krallığı adında Eflak Prensiği ile birleşmesi olarak tanımlarlar. Birleşme zamanları Moldovan kültürünün tehlikeye düştüğü zamanlardı ve Moldovanlar Rumenleşme tehlikesine karşı kimliklerini korumayı Rusya sayesinde başardılar. Onlara göre bu coğrafyanın tarihi mirasçısı Moldovanlardır. Büyük Stephan Moldovanların esas lideridir ve 14'üncü yüzyıldan beri Büyük Stephan'ın mirasçıları Moldovanlardır (Zdaniuk, 2014).

Moldovanlar ile Rumenler arasındaki büyük benzerlikler pan-Moldovanistler tarafından inkâr edilmemektedir ancak bu benzerlikler Moldovan ile Rumen kimliklerinin farklı kimlikler olduğu gerçeğini değiştirmez. Çünkü Rumenler müstakim bir millettir. Homojen bir yapı arz eder. Fakat Moldovan olmak çok ayrı bir durumdur. Tarihin

verdiği yükümlülükle ve coğrafyanın kendine sunduğu farklılıklarla var olan Moldovan kimliği, pan-Rumenistlerin iddia ettiklerinin aksine çok dilli ve çok kültürlü bir yapıdadır. İçinde başta Slavlar olmak üzere pek çok etnik yapıyı barındırır ve bunları yadsımaz. Pan-Rumenistlerin iddia ettiği Romanya'dan bağımsız bir Moldova'nın gelecekte devletsiz kalıp her şeyini kaybedeceği fikrini reddederler ve asıl Rumen kimliğini benimseyip çoklu etnik ve dilsel yapıyı kaybettiğinde Moldova'nın Moldova Prensiği'nden kalan tarihi mirasını kaybedeceğini ve tamamen kaybolacağını iddia ederler. Moldovanistler kendilerini Rumen kabul eden Moldovanların Rumen olma iddialarından vazgeçip çok çeşitli ve etnik Moldova'ya ve Moldova kültürüne uyum sağlayıp ülkelerine katkı sağlamaları gerektiğini söylerler (Calus, 2016, ss. 17-18).

2000'li yılların sonundan itibaren gelişen Sivil veya Devlet Moldovanizmi (Civic or State Moldovanism) Moldovanist ideolojinin diğer versiyonunu oluşturmaktadır. Liberal Demokrat Parti ve Başkanı Vlad Filat tarafından savunulan Sivil Moldovanist görüş AB entegrasyon sürecinde; özellikle 2009 yılından sonra güç kazandı. Sivil Moldovanistler ülkede ilk defa tüm Moldova Cumhuriyeti vatandaşlarını kapsayan bir kimlik tanımlamış oldular. Savunucuları hiçbir etnik kimliğe atıf yapmamaktadırlar. Sivil Moldovanistlerin görüşüne göre etnik veya dini kimlik insanlara ait özel bir meseledir ve kimlik tanımı ikincil bir unsurdur. Esas kimlik veya üst kimlik Moldovanlıktır ve Moldovan olmak bir kimliğe sahip olmanın esas görünüştür, tanımıdır. Sivil Moldovanizm Moldovanların ortak faydalarını dikkate alır ve onların geçmişe dair etnik dayanaklarını önemsemez. Moldova Devleti'nin dili başta olmak üzere tarihi hiçbir kimlik tartışmasının tarafı değildirler. Moldova halkının refahı ve mutluluğu için çalışan ve bu bağlamda bir dış politika olması gerektiğini iddia eden Sivil Moldovanistler, Batı Avrupa değerlerini hedef alan bir politika önerirler. Fakat bununla birlikte Romanya ve Rusya ile olan tarihi bağları da inkâr etmezler. Sivil Moldovanistler sıkı bağımsızlık taraftarıdır ve Romanya ile birleşme fikrine şiddetle karşı çıkarlar. Sivil Moldovanizm, Moldovanlar arasında büyük bir popülerite kazanamadı. Projeleri özensizce hazırlamış ve entelektüel temelleri tam oturtulmamıştı (Calus, 2016, s. 18).

Moldova'da ulus kimlik inşası sürecindeki ideolojiler ve savunduğu fikirler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Kimlik inşasındaki tüm görüşlerin problemleri vardır. Moldova'nın Sovyetlerden devraldığı kurumsal miras yeni cumhuriyetin elitlerinde kafa karışıklığına sebep olmuştur. Bürokratik gelenekler yeni bir ulus inşasına engeldir. Buna rağmen kurulan ulus devlet, kendi tarihine yön vermek için birkaç ideolojik yaklaşımı benimsemiştir. En büyük sorun toprak bütünlüğünü sağlayamama olmuştur. İkinci eksiklik ise toplumsal yapıdır. Moldova ekonomisi tarıma dayalıdır. Alt yapı eksiklikleri ve yolsuzluklar Sovyet sonrası dönemde çok belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Üçüncü etken

Tablo 1. Moldova'daki Ana Akım Milliyetçi İdeolojiler

Politik konular	Pan-Rumenistler	Pan-Moldovanistler	Sivil Moldovanistler
Etnik kimlik	Rumen	Moldovan	Moldovan
Coğrafya	Romanya'nın parçası	Bağımsız Besarabya	Bağımsız Besarabya
Tarih	Romanya tarihi	Moldova tarihi	Moldova tarihi
Kültür	Rumen kültürü	Moldovan kültürü (Çok kültürlü yapı)	Moldovan kültürü (Çok kültürlü yapı)
Dil	Rumence	Moldovanca	Çok dilli
Azınlık politikaları	Asimilasyon	Etnik farklılıkların korunması	Vatandaşlık temelinde çok etnikli yapı
Ülkenin sahibi	Rumenler	Moldovanlar	Moldovanlar
Rusya ile ortak tarih	Reddedilir	Kabul edilir/Rumenleşmeden kurtuluş sebebi olarak görülür	Tarih olduğu gibi kabul edilir
Ulusal lider	Belli bir vurgu yok	Stephan cel Mare	Stephan cel Mare
AB ilişkisi	Taraftar	Şüpheli	Taraftar
Politik hedef	Romanya ile birleşme	Bağımsız Moldova	Bağımsız Moldova
Milliyetçilik kuramı	İlkçiler	Etno-sembolcüler	Modernistler

ise yoksulluğa bağlı olarak göçün hızla artmasıdır. Bugün dahi devam eden göç ülkenin emek ve beyin gücüne büyük zarar vermektedir (Lilian, 2015, s. 203).

4.2. Kimlik İnşasındaki Politik Tutumlar

Sovyet döneminin son günlerinde ortaya çıkan ve bağımsızlık ilanında büyük katkısı olan Halk Cephesi'nin temel politikası, Romanya ile birleşip büyük Romanya'nın kurulmasıydı. Halk Cephesi pan-Rumenist bir yaklaşım benimsedi. Pan-Rumenist politikalarına tepki Gagavuzya ve Transdinyester bölgelerinden geldi. Bağımsızlıktan hemen sonra ortaya çıkan Transdinyester ve Gagavuzya problemleri, binden fazla insanın hayatına mal oldu ve yüz binden fazla insan ülkeden göç etti. Nihayetinde Rus Ordusu'nun müdahalesiyle sonuçlanan iç savaş; aynı döneme denk gelen derin ekonomik sorunlar pan-Rumenistlerin kredibilitelerini yitirmelerine sebep oldu. Pan-Rumenist politikalar sebebiyle ülkenin bir kısmı işgal edilmiş ve ülke derin bir ekonomik krize sürüklenmiş oldu (Akınar, 2021, s. 112).

Romanya ile birleşerek büyük Romanya'yı hayal eden ve Moldova vatandaşlarını Besarabya'da yaşayan Rumenler olarak gören Pan-Rumenistlerin çok büyük açmazları vardı. İlk olarak Romanya ulusal hayalleri gerçekleştirecek demokratik ve refah seviyesi yüksek bir devlet değildi. Faşist geçmişi olan ve Sovyetler gibi komünist yapıdan yeni çıkmış Nikolay Çavuşesko mirası bir Romanya vardı. İkincisi tarihi olarak Transdinyester Romanya Krallığı'nın bir parçası hiçbir zaman olmadı. Pan-Rumenistler Transdinyester konusunda bir açılım yapamamışlar, üstüne halkı sonu felakete sonuçlanan ve işgale sebep olan bir maceraya sürüklemişlerdi. Üçüncü olarak pan-Rumenistler 1920-1940 yılları arasında gerçekleşen birinci birleşmenin kötü anısı hakkında tatmin edici bir açıklama yapamamışlardı. Bugün pan-Rumenist ideolojiyi savunan Mihai Ghumpi liderliğin-

deki Liberal Parti başta olmak üzere tüm siyasi yapılar politik olarak zayıftılar. 2010 öncesi güçlerini koruyamadılar (Lilian, 2015, ss. 203-205).

Pan-Rumenistlere itirazlar Moldovanist hareketten geldi. Birleşme karşıtı ve müstakil bir devlet olma politikası izleyen Mircea Snegur (ilk cumhurbaşkanı) Moldovanist hareketin lideri olarak politik varlığını sürdürdü. Komünist Parti'nin yasaklanması ve Halk Cephesi'nin dağılmasıyla hem Romanya ile birleşme hem de Rusya ile yola devam etme politikası çöktü. Mircea Snegur bu süreçte Rusya ve Romanya'dan tamamen bağımsız bir devleti savunan Demokratik Tarım Partisi'ni destekledi. Böylece Moldovanist hareket politik olarak güçlü şekilde ortaya çıktı (Zdaniuk, 2014). Ancak devam eden politik tartışmalar ve özellikle 1998 yılında başlayıp yıllarca süren ekonomik krizler bu hareketin politik gücünü zayıflattı. Gagavuzya ile 1994 yılında otonomi antlaşması imzalanırsa dahi Transdinyester, Baltsi, Taraclia gibi diğer etnik grupların yoğun şekilde yaşadığı bölgelerde problemler devam etti. 2001 yılında yapılan seçimde halk hem pan-Rumenistleri hem de Tarım Partisi'nin temsil ettiği Moldovanistler'i de tasfiye etti ve Komünist Parti iktidara geldi.

Sovyetler sayesinde Moldovanların bir millet olarak kaldığını, Romanya ile tarihsel bir ortaklığın olmadığını, aksine Romanya'nın Moldovan kimliğini zayıflattığı iddiasını güden (Calus, 2016, ss. 17-18) pan-Moldovanistler 2001 yılı itibariyle Komünist Parti altında ve Vladimir Voronin liderliğinde tekrar iktidara geldiler. Böylece Moldovanist hareket bölünme yaşadı ve Komünist Parti pan-Moldovanist kanadın temsilcisi oldu. 2009 yılına kadar ülkeyi yöneten Komünist Parti süreç içerisinde Anayasayı değiştirecek gücü olmasına rağmen bu konuda kendi iktidarlarını sağlamlaştırmaktan başka büyük adım atmadı. Moskova ile yakın ilişki Transdinyester ve Gagavuzya üzerinde olum-

lu etki yapsa da Rumence konuşan Moldovanlar üzerinde olumsuz etki yarattı. Bununla birlikte kilise çatışmaları, Transdinyester konusundaki başarısızlıklar ve ekonomik refahın bir türlü elde edilememesi bu ideolojinin de zayıflamasına sebep oldu. AB'ye şüpheli yaklaşım sergileyen Voronin 2009 yılında iktidarı Vilad Flat'a devretmek zorunda kaldı (Zdaniuk, 2014).

Bugün pan-Moldovanist görüşü savunan başta 2020 yılında seçimleri kaybeden önceki Devlet Başkanı İgor Dodon olmak üzere, Sosyalist Parti ve Komünist Parti gelmektedir. Bu partiler parlamentoda güçlü şekilde temsil edilmektedir. Ancak reel politika, kimlik ideolojisi üzerinden istenilen boyutta politika yapmayı imkânsız kılmaktadır. Bürokrasiye derinlemesine sirayet etmiş oligarşik yapı her alanda siyasete engel çıkarmaktadır. Siyasetçiler, politik tercihlerinde, yeni bir oligarşik yapı mı kurdukları yoksa oligarşik yapılarla mücadele mi ettikleri konusunda halka güven verememektedirler.

2009 yılında iktidara gelen Sivil Moldovanistler AB taraftarı politikaları ile toplumsal destek buldular. Ancak Voroninden miras kalan sistemsiz sistem ülkeyi politik açmazlara soktu. Nihayetinde 2014 yılında patlak veren banka soygunu olayı Sivil Moldovanistlerin politik gücünü kaybetmelerine sebep oldu⁴. Toplumsal olaylar sonrası iktidar pan-Moldovanist kanattan Sosyalist Parti'ye ve lideri İgor Dodon'a geçti. 2020'de yönetim tekrar Sivil Moldovanistlere geçti.

Sivil Moldovanistler süreç içerisinde elitler etkisinden kurtulamadılar. Her ne kadar Romanya ile birleşme karşıtı olduklarını iddia etseler de Rumen dili üzerinden yapılan tartışmalar, politik ve ekonomik krizler bu hareketi akamete uğrattı. Bugün bu görüşteki Moldovanist hareket Demokrat Parti, Dayanışma ve Hareket Partisi, Şor Parti gibi partilerce desteklenmektedir. Bu partilerin başkanları sırasıyla Pavel Philip (Vladimir Plahotniuc'a vekaleten), Maia Sandu ve Ilan Şor'dur. Özellikle 2014 yılında Moldova millî gelirinin dörtte birine tekabül eden yolsuzluktan sorumlu olduğu düşünülen kişiler bu partilerde ya yönetici ya da içinde barınmaktaydılar. Dolayısıyla Sivil Moldovanist görüş büyük bir güven sorunu yaşamaktadır. Buna rağmen bu partilerin mevcut düzende güçlü şekilde var olmaları ilginç bir paradokstur. Maia Sandu eski bir Dünya Bankası çalışanı olarak mali yolsuzluklarla mücadele etme ve kalkınma vaadiyle Demokrat Parti ve Şor Partisi'nden ayrıştı. Hareket ve Dayanışma Partisi'ni kurdu ve genel başkanı oldu. Çok güçlü bir halk desteğiyle Aralık 2020'de Devlet Başkanlığı'na seçildi.

Son olarak Moldovan Vatanseverler hareketinden bahsetmekte fayda vardır. Mecliste temsil edilmemelerine rağmen Büyük Moldova ideolojisiyle hareket eden Mihail Garbus başkanlığındaki parti Moldova Prensiği'nin tarihi mirasçısı olarak Moldovanları görmektedir. Kiril alfabesini

savunan parti Moldova Prensiği'nin başkentleri Suceava, Baia gibi bugün Romanya devletinin parçası olan ve bir kısmı da Ukrayna'da kalan Bukovina bölgelerinin tekrar Moldova'ya katılmasını savunmakta ve anavatanın işgal altında olduğunu iddia etmektedir (Zdaniuk, 2014).

4.3. Kimlik İnşasında Dil ve Alfabe Tartışmaları

Moldovanca ile Rumence'nin çok yakın iki dil olduğu bir gerçektir. 1812 yılından beri yoğun bir Ruslaşma politikasına maruz kaldığından, Rusça Moldova'da herkes tarafından konuşulan ve kabul gören bir dildir. Tarihsel olarak Rumen dilinin bir aksanı olduğu inkâr edilmese de Moldovanistler Moldovanca'nın farklı bir dil olduğunu iddia ederler (Baar & Jakubek, 2017, s. 67). 1930'lu yıllarda Moldovanların %1'inden azı Latin alfabesi kullanmalarına karşın, dillerinin Rumence olduğunu düşünüyorlardı. Özellikle yaşlı kesim Latin alfabesini hiç okuyamadı (King, 2000, s. 45).

19'uncu yüzyılda Moldovanca ve Rumence arasında alfabe haricinde hiçbir fark yoktu. Bu iki dil arasındaki fark Amerika ile İngiltere arasındaki dil farkından bile daha azdır. Fakat Sovyet döneminde fark edildi ki dilde keskin bir ayırım yapmadan Sovyet Moldovası kurulamayacaktır. Bu sebeple Moldovancanın Rus dilinin bir aksanı olduğu işlendi ve dilde bazı değişiklikler yapıldı. Süreç içerisinde yeni kelimelerin tamamı Rusça olarak benimsetildi. Sovyet dönemi boyunca Kiril alfabesi kullanıldı ve bağımsızlık sonrası literatür eksikliği çeken Moldovanca Rumence'nin literatürüne sahip çıkarak kendisini var etmeye çalıştı (Lilian, 2015, ss. 225-232).

Tarihsel olarak Moldova Prensiğinin kurucusu ve millî kahraman olarak simgeleşen Stefan cel Mare'nin Latin harfleri ile Rumence yazdığı iddia edilir. Moldovancanın tarih içerisinde Rumence'den farklılaştığı ve müstakil bir dil olduğu belirtilir. Bağımsızlık bildirgesinden sonra dil konusunda çeşitli tartışmalar yapılmış ve son olarak Anayasaya "Devletin resmi dili Moldovancadır" olarak yazılmıştır. 2013 yılında Anayasa Mahkemesi kararı ile Moldovanca yerine Rumence ismi kullanılmasının yolu açılmıştır. Fakat bağımsız dönemde dil konusunda önemli tartışma Trandinyester ve Gagavuzya üzerinden olmuştur. Trandinyester'e politik olarak bir yaptırım olmayan Kişinev, 1994 yılında Gagavuzya ile yapılan otonomi antlaşması gereği Gagavuzya'da resmi dilin Rusça olması konusunda ikna olmuştur. Moldovan kimliği oluşumu sürecinde tüm tarafların Rusçayı bir "lingua franca" olarak görmeleri, dil probleminin çözümünde etkin rol oynamıştır (Baar & Jakubek, 2017, s. 68).

Dil üzerinden kimlik inşasında esas önemli tartışma kiliseler üzerinden olmuştur. Rus Kilisesi'ne bağlı tüm kiliselerde ibadet dili Rusçadır. Halbuki Romanya Kilisesi'ne bağlı kiliselerde ise ibadet dili Rumence'dir. Dindar bir top-

⁴ 2014 yılında gerçekleşen yolsuzluk olayında bir gecede ülkeden yaklaşık 1 milyar dolar çıkarıldı. Deutsch Bank 2018 yılı raporuna göre 2011 yılında başlayan para aklama ve banka soygunculuğu 2014 yılına kadar sürdü. Toplamda 2,9 milyar dolar ülkeden çıkarıldı (Harding, 2019).

lum olan Moldovanlar için Rusçadan vazgeçmek kolay bir şey değildir. Moldova kiliseleri Rus Kilisesi'ne bağlı olan Moldova Metropolitliğine bağlıdır. Aynı şekilde ülkede Besarabya Metropolitliği vardır ki bu metropolitlik Romanya Kilisesi'ne bağlıdır. Bu tartışmada orta bir yol bulunmuş ve her iki dilin de kullanılmasına karar verilmiştir (Kamp, 2017, s. 4).

Moldova'da kökeni 19'uncu yüzyıla, yani Rusya'nın işgaline kadar dayanan alfabe tartışması vardır. Moldova Prensiği Latin alfabesi kullandı. Fakat Rusya'nın Besarabya'yı işgaliyle Kiril alfabesine geçildi. Romanya ile birleşme sonrası tekrar Latin Alfabesi kullanıldı. 1941 yılında bir kez daha Kiril alfabesine dönüldü. 1989 yılına kadar kullanılan Kiril alfabesi Moldova Halk Cephesi tarafından protesto edildi ve yazarlarca Latin alfabesi kullanılmaya başlandı. 31 Ağustos 1989 yılında Moldova Yüksek Sovyet'i Latin alfabesinin resmi yazılarda kullanılmasını kabul etti ve böylece SSCB'de Baltık Cumhuriyetleri ile Tacikistan'ın ardından Moldova da alfabe değişikliğini yapmış oldu (King, 1994, s. 348).

Moldova Cumhuriyeti Anayasası 13'üncü maddesi dil ve alfabe tanımlar. 13'üncü maddenin birinci fıkrasında "Moldova Cumhuriyetinin resmi dili Moldovanca ve alfabesi Latin alfabesidir" denmektedir. 2'nci fıkrada ise devletin Rusça ve farklı bölgelerde konuşulan diğer dillerin korunmasını ve gelişmesini sağlayacağı ifade edilir. Dil ve alfabe tartışması bugün ana gündem değildir. Moldova dili ve alfabesi Rumen veya Moldovan dili ve Latin alfabesidir. Ancak Gagavuzya Otonomi Bölgesinde resmi dil olarak Rusça konuşulmakta ve Kiril alfabesi kullanılmaktadır. Gagavuzya okullarında eğitim dili Rusçadır. Müfredat ortak olmakla birlikte ana dil Rusçadır. Dil ve edebiyat derisi olarak Rumen Dili ve Edebiyatı ile birlikte Rus Dili ve Edebiyatı da öğretilmektedir. Bununla birlikte Anayasa'da Moldovanca yazmasına rağmen okullarda ikinci dil olarak Rumence öğretilmektedir. Moldova Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı sınavlar hem Rumence hem de Rusça olarak hazırlanmaktadır (Akpınar, 2021, ss. 109-116).

Transdinyester resmi dil ve eğitim dili olarak tamamen Rusçadır. Kendisini bağımsız olarak tanımlamasına ve BM'ce tanınmamasına rağmen kendine özgü bir sistemi vardır. Bu özgünlük Rus eğitim sistemine uygundur. Dil ve alfabe sırasıyla Rusça ve Kiril alfabesidir.

4.4. Kilise Tartışmaları Altında Kimlik İnşası

Moldova'da herhangi bir yerleşim birimine girdiğinizde, girişte sizi büyük Hz. İsa veya Hz. Meryem heykelleri veya ikonları karşılar. Evlerin önünde veya yol kenarlarında küçük dini semboller görmeniz mümkündür. Moldova Ortodoks dinine bağlı bir millettir.

Burada Ortodoksluk üzerine bir açıklama yapmakta fayda vardır. Kanonik yasalara göre her etnik grubun kilisesi olabilir. Etnik grup modern dönemde ulus olarak yorumlanmış ve her devlet ilk fırsatta kendi merkezi kilisesini kurmuştur. Romanya bağımsızlığını aldığı zaman Ortodoks

Romanya Kilisesi'ni 1885 yılında kurmuş ve ayin dili Rumence olarak değiştirilmiştir. Önceki ayin dili Slav dilidir, yani Rusçadır. Ortodokslukta din aynı zamanda devleti temsil eder. Yani din kimlik oluşmasının en temel unsurudur (Turcescu & Stan, 2003, ss. 455-458).

Moldova Rusya'ya karşı kurduğu gönül bağına büyük oranda Rus Ortodoks Kilisesi (ROK) sayesinde kurulmuştur. 2009 yılında ROK Patriği I. Kirill "Rusya'nın en önemli propaganda aracı Kilisedir" demiştir. I. Kirill ile birlikte Rusya dış politikasına yumuşak güç olarak inanç unsurunu eklemiş ve Moldova Ortodoks Kilisesi de (MOK) bu etkinin altında kalmıştır. Moldova'da ROK'un söylemi dışına çıkmak zordur. ROK her alanda kendini göstermekte ve inananları yönlendirmektedir (Kamp, 2017, s. 9).

Romanya Ortodoks Kilisesi'ne (RoOK) bağlı Besarabya Ortodoks Kilisesi (Metropolitliği) (BOK) resmi metropolitlik unvanını ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sayesinde, 2002 yılında almıştır. MOK'a bağlı yaklaşık bin, BOK'a bağlı ise yaklaşık yüz yirmi kilise vardır. Kiliseler farklı uygulamalar yapar. Sadece dilde değil aynı zamanda ibadet şekli ve takvimleri de farklıdır. RoOK Gregoryan takvimi uygularken ROK Julian takvimi uygular. Bunun gibi farklılıklar temelde iki kiliseyi karşı karşıya getirir (Turcescu & Stan, 2003, s. 459).

Kiliselerin gücü karşısında hem Modovanistler hem de pan-Rumenistler çok zayıftır. Ulus kimlik inşasında milliyetçi akımlar din tartışmasına girmemektedirler. Genel eğilim Moldovan kimliğinin Ortodoks olduğudur. Ortodoksluğun hangi kanadı, hangi kilisesi veya hangi mezhep olduğu tartışma konusu değildir. Kilise enstitüsünde eğitim gören papazlar Moskova'ya ve Bükreşe bağlı birer propagandacıdır. Kiliseler eğitim, dil, sosyal vd. her politikada fikirlerini beyan etmekte ve halka yön vermektedirler. Çalışmanın yapıldığı süre içinde Korona virüsünün Batı oyunun olduğunu iddia eden Rus basınının söylemi kiliselerin de desteğiyle Moldova'da yankı bulmuştur. Korona virüsünün olması veya olmaması bilimsel bir olgu değil imani bir meseleye dönüşmüştür.

5. SONUÇ

Moldova coğrafi konumu itibari ile bir Güney Avrupa ülkesidir. Prut ve Dinyester nehirleri arasında yerleşmiş bir ülke olan Moldova, bağımsızlığını kazandığı 1991 yılına kadar SSCB'nin bir parçası olarak yaşadı. Bağımsızlığını kazandığı yıldan bugüne kadar otuz yıl geçti ve bu süre içerisinde Moldovan kimliğinin inşası üzerine farklı ideolojik yaklaşımlar rekabet etti. Moldovan kimliği inşasında farklı söylem ve politikalar bugün de devam etmektedir.

Ulus kimlik bir inşa ürünüdür. Bu inşayı gerçekleştiren ideoloji ise milliyetçiliktir. Milliyetçilik ulus ile devletin sınırlarının mümkün olduğunca örtüşmesi gerektiği inancında kendini göstermektedir ve her ulusun kendi geleceğini belirleme (self-determination) hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir (Heywood, 1997/2017, s. 120). Çalışmada

milliyetçilik kuramı ilkçiler, modernistler ve etno-sembolcüler tasnifi üzerinden incelenmiştir.

Moldova'da ulus inşa sürecinde ve politik hayatta etkili olan üç ana akım ideoloji mevcuttur. Bunlar pan-Rumenistler, pan-Moldovanistler ve Sivil Moldovanistler olarak isimlendirilir. Pan-Moldovanistler ve Sivil Moldovanistler başlangıçta aynı politik yapı içerisinde olmalarına rağmen zamanla farklı birer ideoloji haline geldiler. Hem Moldovan kimliği yaklaşımında hem de politik tutumlarında belirgin farklılıklar oluştu.

Pan-Rumenistler milliyetçilik ideolojisinde ilkçilere yakındırlar. Onlara göre Moldovan diye bir milletin varlığını kabul etmezler. Moldova Cumhuriyeti vatandaşları Besarabya'da yaşayan Rumenlerdir. Romanya ile birleşmek temel politik hedefdir. Moldova'daki diğer etnik gruplar Rumen kimliğini üst kimlik olarak kabul etmelidirler. Moldova'da sadece Rumence konuşulmalıdır. Diğer politik tutuma sahip olan insanlar bu gerçeğin farkına varıp Romanya ile ikinci büyük birleşmeyi gerçekleştirmenin peşinde koşmalıdır.

Sovyetlerden ayrılma sürecinde pan-Rumenist ideoloji etkin bir rol oynadı. Halk Cephesi (Popular Front of Moldova), söylem olarak Sovyet-Rus kültür ve politikalarına karşı Moldova-Rumen kültürü ve politikalarını koydu. Bağımsızlık aşamasında siyasi ve kültürel olarak örgütlenen pan-Rumenistler bağımsızlık sonrası meclis çoğunluğunu elde ettiler. Moldova bağımsızlık öncesi Sovyet dönemi anayasasına uygun olarak seçime gitti. Seçime Komünist Parti hariç diğer partilerin katılması yasaktı. Halk Cephesi bağımsız adaylarla seçime katıldı ve yeni oluşan Moldova Yüksek Sovyeti'nin 380 sandalyesinden 94'ünü kazandı. Moldova Yüksek Sovyeti bağımsızlığı ilan eden, Latin alfabesini kabul eden, Komünist Parti'yi yasaklayan, Mircea Snegur'u devlet başkanı olarak seçen meclis olarak yeni cumhuriyetin parlamentosu işlevini gördü. 1994 yılına kadar çalışan bu mecliste çoğunluk pan-Rumenist ideolojiyi benimseyen parlamenterlerden oluşuyordu. 1994 yılı parlamento seçimlerini Moldovanist harekete karşı kaybettiler (Negura, 2016, s. 542).

Pan-Rumenistler Moldova'nın SSCB'den ayrılması sırasında çok büyük yararlılık gösterdiler. Ancak bugün dahi devam eden Transdinyester sorunu, Gagavuzya Otonomisi, 1992 yılındaki iç savaş, bu savaşa bağlı olarak bine yakın insanın ölümü, yüzbinlerce insanın göç etmesi, bu göçün bir kültüre dönüşmesi ve hala devam eden ekonomik sorunlar Pan-Rumenistlerin Romanya taraftarı politikalarının sonucudur. Bu yüzden bağımsızlık döneminde güçlerini koruyamadılar. Ancak Moldova politikasında he zaman başat aktördürler. Ayrıca Pan-Rumenistlerin bahsettiği ideal bir Romanya tarihte hiç var olmadı. Bugünkü Romanya'nın dahi AB üyeliği hariç Moldova'ya verebileceği hiçbir faydası yoktur. Birinci Romanya Moldova birliğinin acıları hala halkın hafızasında yer almaktadır.

Pan-Moldovanistler Moldovan kimliğinin gerçek bir kimlik olduğunu iddia ederler. Rumenlerle olan benzerliği

inkâr etmezler ancak tarihi birikim ve Moldova'nın kendine has çok kültürlü yapısı Moldovanları Rumenlerden ayırır. Onlara göre Moldovanlar Ruslarla olan ortak tarih sayesinde Rumen olmaktan kurtuldu. Besarabya'nın çok kültürlü, çok etnikli ve çok dilli yapısı Moldovanları esas bir millet yapan unsurdur. Rumenleşmeye karşı konulmalı ve bu zengin yapı korunmalıdır. Rusça bir dil olarak Moldova'da var olmalıdır. Romanya ile birleşme Moldovanların sonu olur. AB ile Rusya arasında tercihte Rusya'dan yana tavır alınmalıdır. Çünkü Moldovan kültürü Rus kültürüne daha yakındır. AB veya Romanya ile birleşme asimilasyon demektir.

Pan-Rumenistlerin hayal kırıklığı yaratması sebebiyle 1994 yılındaki parlamento seçimini Tarım Partisi ve Cumhurbaşkanı Mircea Snegur'un temsil ettiği Moldovanistler kazandı. Moldovanistler toplumsal çatışmayı azalttılar. Ancak özellikle 1998 yılındaki Rusya ekonomik krizi; eski Sovyet ülkelerine dayalı ekonomisi olan Moldova'yı çok olumsuz etkiledi. Göç, ekonomik sorunlar, oligarklar vd. sorunlara çözüm bulamayan Moldovanist hareket 2001 yılında iktidarı Komünist Parti'ye devretti. Komünist Parti'nin tekrar yasallaşması ve büyük bir güçle iktidara gelmesiyle Moldovanist hareket Rusya yanlısı olan ve karşı olanlar diye iki gruba ayrıldı. Komünist Parti ve başkanı Voronin Rusya yanlısı pan-Moldovanist kanadı temsil etmektedir (Calus, 2016, ss. 21-25).

Pan-Moldovanistler genellikle politik krizlerde iktidara gelmektedirler. 2001-2009 ve 2016-2020 yılları arasında ülkeyi yönetme imkânı bulan pan-Moldovanistler Moldova'nın sorunlarının hiçbirine çözüm bulamadılar. Ekonomik olarak Rusya ile angaje olmanın bir faydasını göremeyen pan-Moldovanistler Transdinyester sorunu; özellikle Rus ordusunun işgalci olarak Moldova topraklarındaki varlığı, oligark yapı ve yolsuzluklar konusunda bir çözüm sunmadılar. Özellikle Rusya ile yakınlaşmanın sonucu olarak Transdinyester konusunda çözüm bulunacağına dair beklentiyi karşılayamadılar. Eleştirdikleri ve yolsuzlukla suçladıkları, toplum tarafından da yolsuzluk yaptıkları bilinen insanlarla siyasi angajmanlar, kişisel iktidarı için köklü reformlardan kaçınmaları gibi sebeplerle politik güçleri zayıfladı.

Voronin döneminde istenilen ilerlemeyi elde edemeyen Moldova Avrupa Birliği ve toplumsal refah üzerine söylem geliştiren Sivil Moldovanistleri iktidara taşıdı. 2009 yılında Voronin ve Komünist Parti'nin iktidarda kalmak için sistemle oynamaları toplumsal güvenlerini sarstı. Ayrıca 2008 küresel krizden olumsuz etkilenen Moldova 2009 yılında arka arkaya tekrarlanan seçimlerde Liberal Parti, Demokrat Parti gibi AB taraftarı Sivil Moldovanist partileri meclise taşıdı (Akpınar, 2021, s. 96).

Sivil Moldovanistler Moldovanist hareketin içinden çıkan insanların ortaya attığı politik görüştür. Demokrat Parti, Liberal Parti gibi partiler Moldova vatandaşlığı üzerinden bir Moldovan kimliği söylemi geliştirdiler. Bu söyleme göre dil, tarih, etnik vs. tüm olgularda taraf olunmamalıdır.

Bilimsel yaklaşımla olaylara yaklaşılmalı ve ideolojik bas-kılardan uzak kalınmalıdır. Moldova AB gibi çok kültürlü ve etnikli bir yapıdır. Bu sebeple esasında Moldova AB'nin küçük bir laboratuvarıdır. Moldova'nın politik yeri AB'dir ve tüm tartışmaları bir kenara bırakıp Moldovan halkının refahı için çalışılmalıdır. Moldovan kimliği üst kimliktir ama herkes kendisini resmi olarak dahi istediği kimlikle ifade edebilir (Calus, 2016, ss. 28-29).

Sivil Moldovanistlerin bu söylemleri ile iktidara gelmeleri kolay oldu ancak iktidarları Moldova vatandaşları için hayal kırıklığına dönüştü. Voronin'in devrettiği sistemsizlik siyasi elitler ve oligarklar için çok kullanışlı oldu. Ülke para aklama merkezine dönüştü ve 2014 yılına kadar toplamda devletin 2,9 milyar doları çalındı. AB süreci iyi yönetilemedi ve Rusya dahil Bağımsız Devletle Topluluğu ile ticari krizler yaşandı. Kontrolsüz vize serbestisi sebebiyle ülkeden büyük göçler ve kaçışlar yaşandı. Yine stratejiden yoksun AB ilişkileri sebebiyle Gagavuzya'da 2014 yılında bağımsızlık referandumu yaşandı. Referandum sonrası Kişinev ve Komrat arası siyasi gerilimler yaşandı. Bu gerilimi fırsat bilen diğer etnik gruplar -Taraclia (Bulgar) gibi- bağımsızlık taleplerinde bulundular. Moldovan kimliği inşa edilmeye çalışılırken ülke tekrardan kimlik tartışmalarına geri döndü.

Moldova'da ulus kimlik inşasındaki ideolojik yaklaşımların her birisi en az bir kez ülkede iktidar olmuştur. Ancak her bir deneyim Moldova için hayal kırıklığına dönüşmüştür. Son başkanlık seçiminde Sivil Moldovanist kanattan olan Dünya Bankası eski çalışanı ve Eski Başbakan Maia Sandu oyların yaklaşık %64'ünü alarak Devlet Başkanı oldu. Başkan Sandu yolsuzlukla mücadele ve AB ile iyi ilişkiler üzerinden politik söylemini geliştirdi.

Maia Sandu'nun zaferi göstermektedir ki Moldova'da ideolojiler kimlik kavgasını aşır reel politığe dönmektedirler. Ülkenin cari sorunlarına çözüm aranması bugün kimlik çatışmasının önüne geçmiştir. Yani temel olarak Moldovan kimliği anlamlıdır. Yine de Rumen kimliği politik arenada belirgin olarak varlığını korumaktadır. Yapılan kamuoyu araştırmalarına göre pan-Moldovanistlerin en güçlü olduğu Ocak 2016 yılında Romanya ile birleşme taraftarları oranı %15,6 (Institute for Public Policy, 2016) iken Sivil Moldovanistlerin en güçlü olduğu Ocak 2020'de %33,3'tür ("Number of Moldovan citizens", 2020). Moldova'da ulusal kimlik temel olarak Moldovan ve Rumen kimlikleri üzerinden tartışılmaya devam edecektir. Tüm tartışmalara rağmen Moldovan kimliği tarihi bir vakıadır.

Etik: Bu makalenin yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir etik sorun bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanması ile ilgili olarak herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics: There are no ethical issues with the publication of this manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik kuramları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 131-150. [CrossRef]
- Akpınar, Ö. (2021). *Moldova'da ulus kimlik inşası ve eğitim: Sovyetlerden Sovyet sonrası döneme müfredat analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1983)
- Baar, V., & Jakubek, D. (2017). Divided national identity in Moldova. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, 11(1), 58-92. [CrossRef]
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük bilmecesi: Ulusal etnik ve dini kimlikleri yeniden düşünmek* (I. Demirakın, Çev.). Dost Yayınevi. (Orijinal eserin yayım tarihi 1999)
- Boztemur, R. (2006). Tarihsel açıdan millet ve milliyetçilik: Ulus-devletin kapitalist üretim tarzıyla birlikte gelişimi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (38), 161-180.
- Bruchis, M. (1997). *The Republic of Moldavia: From the collapse of the Soviet Empire to the restoration of the Russian Empire* (L. Treptow, Çev.). Columbia University Press. (Orijinal eserin yayım tarihi 1996)
- Calus, K. (2016, Aralık). *The unfinished state 25 years of independent Moldova* (Çalışma Tebliği No. 59). Centre for Eastern Studies. [CrossRef]
- Carr, E. (1999). *Milliyetçilik ve sonrası* (O. Akınhay, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1945)
- Eker, S. (2012). Türk kültürünün Batı dünyasında ve Rusya'da tanınması ve Türkolojinin gelişiminde Dimitri Kantemiroğlu'nun rolü. F. Turan, T. Alvan, B. Nizam, Z. K. Şerefoğlu, F. Çimen, & Ş. Eskin (Ed.), *Uluslararası Türkçenin Batılı elçileri sempozyumu bildirileri* içinde (ss. 143-152). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ertan, F., & Örs. O. (2018). Milliyetçiliğin müphemliği: Milliyetçilik nedir? *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 16(62), 39-84. [CrossRef]
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk* (B. Ersanlı & G. G. Özdoğan, Çev.; 2. baskı). Hil Yayınevi. (Orijinal eserin yayım tarihi 1983)
- Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve şiddet* (C. Atay, Çev.; 2. baskı). Kalkelon Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1985)

- Harding, L. (2019, 17 Nisan). Deutsche Bank faces action over \$20bn Russian money launderingscheme. *The Guardian*. [CrossRef]
- Heywood, A. (2006). *Siyaset* (B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu & A. Yayla, Çev.; B. Kalkan, Ed.). Liberte Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1997)
- Hobsbawm, E. J., & Ranger, T. (2006). *Geleneğin icadı* (M. M. Şahin, Çev.). Agora Kitap. (Orijinal eserin yayım tarihi 1983)
- Hroch, M. (1985). *Social predictions of national revival in Europe*. Cambridge University Press.
- Ilobera, J. (2007). *Modernliğin tanrısı: Batı Avrupada milliyetçiliğin gelişimi* (E. Akman, Çev.). Phoneix Yayınevi. (Orijinal eserin yayım tarihi 1994)
- Institute for Public Policy. (2016). *Public opinion barometer*. <http://bop.ipp.md/en> adresinden 10.03.2021 tarihinde erişildi.
- Kamp, M. (2017). *An Orthodox identity: The ROC as Russia's soft power tool in the post-Soviet space: The case of Moldova* [Lisans tezi, Leiden University]. [CrossRef]
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2001). Milliyetçiliğe ilişkin sınıflandırmalarda karşılaşılan sorunlar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (25), 133-139. [CrossRef]
- King, C. (1994). Moldovan identity and the politics of pan-Romanianism. *Slavic Review*, 53(2), 345-368. [CrossRef]
- King, C. (2000). *The Moldovans: Romania, Russia, and the politics of Culture*. Hoover Institution Press. [CrossRef]
- Lilian, L. C. (2015). *Disputed ethnic identity and the role of public education: The case of Moldova* [Doktora tezi, Boston University]. OpenBU. [CrossRef]
- Moore, M. (2016). *Sosyal bilimler ansiklopedisi* (M. Karakaş, Çev.). Adres Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1985)
- Negara, P. (2016). The republic of Moldova's transition between a failed communism and un-commenced capitalism? *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 16(4), 541-568.
- Number of Moldovan citizens, who want union with Romania, is growing. (2020, 2 Temmuz). *Deschide*. [CrossRef]
- Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış* (3. baskı). Doğu Batı Yayınları.
- Rezun, M. (Ed.). (1992). *Nationalism and the breakup of an empire: Russia and its periphery*. Praeger. [CrossRef]
- Selçuk, S. S. (2012). Dünden bugüne milliyetçilik: Küresel dünyada yükselen sesler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 117-136.
- Smith, A. D. (1994). *Millî Kimlik* (B. S. Şener, Çev.; 1. baskı). İletişim Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1991)
- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme çağında milliyetçilik* (D. Kömürçü, Çev.). Everest Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1995)
- Smith, A. D. (2003). *Nationalism and modernism*. Routledge.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik* (Ü. H. Yolsal, Çev.). Atf Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 1994)
- Statistica Moldovei. (2014). *Population and housing census in the Republic of Moldova*. [CrossRef]
- Turcescu, L., & Stan, L. (2003). Church-state conflict in Moldova: The Bessarabian metropolitanate. *Communist and Post-Communist Studies*, 36(4), 443-465. [CrossRef]
- Uzun, T. (2003). Ulus, milliyetçilik ve kimlik üzerine bir değerlendirme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (23), 131-154.
- Üzümlü Mermer, A. (2019). Tanımların ötesinde milliyetçilik: Kuramlar, tartışmalar, paradokslar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (89), 325-334. [CrossRef]
- Vahl, M., & Emerson, M. (2004). Moldova and the Transnistrian conflict. *JEMIE - Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 1, 1-29. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-61961>
- World Bank. (2021). *The World Bank in Moldova*. <https://www.worldbank.org/en/country/moldova/overview> adresinden 08.02.2021 tarihinde erişildi.
- Zdaniuk, B. (2014). Republic of Moldova: A statehood without national unity (1991-2014). A. Švarplys & B. Zdaniuk (Ed.), *Becoming Europeans in Central Eastern Europe: National identity construction after 2004* içinde (ss. 135-154). University of Warsaw, Faculty of Journalism and Political Science. [CrossRef]
- Zizek, S. (2012). *Yamuk bakmak* (T. Birkan, Çev.; 5. baskı). Metis Yayınları. (Orijinal eserin yayım tarihi 2004).